

kako su se programi pripremali, tko je nabavljao informacije, kroz čije su ruke tekstovi koji su trebali biti pročitani prolazili itd., pružajući tako čitatelju mogućnost konkretnoga uvida u proces stvaranja radijskoga programa za vrijeme vrlo dinamičnoga društveno-političkog razdoblja između kraja Drugoga svjetskog rata i Londonskoga memoranduma.

Djelo *Radio Venezia Giulia. Informazione, propaganda e intelligence nella „guerra fredda“ adriatica (1945-1954)* dodatno obogaćuju bogati popisi izvora koji se nalaze na kraju svake od šest cjelina knjige te vrlo zanimljiv i značajan vizualni prilog sastavljen od nekolicine slika vezanih uz rad Radija Venezia Giulia. Na kraju djela nalazi se još i popis imena sa svim najvažnijim sudionicima Spazzalijeve priče.

Roberto Spazzali svojim novim istraživanjem još jednom potvrđuje svoje važno mjesto u talijanskoj historiografiji suvremene talijanske povijesti. Njegova knjiga zasluženost postaje pritom neizostavno štivo za sve one povjesničare i buduće znanstvenike koji se budu htjeli baviti problematičnom političkom poviješću Istre, Furlanije i Veneta nakon Drugoga svjetskog rata, ponajprije zbog gotovo ontološke povezanosti moderne politike i propagandnoga aparata u suvremenome svijetu.

Diego Han

Sandi Blagonić, *Od Vlaha do Hrvata. Austrijsko-mletačka politička dihotomija i etnodiferencijski procesi u Istri*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2013., 173 str.

U knjizi *Od Vlaha do Hrvata. Austrijsko-mletačka politička dihotomija i etnodiferencijski procesi u Istri* pazinski etnolog Sandi Blagonić tematizira subetničke identitete na prostoru Istre koji su se razvijali tijekom duge povijesti austrijsko-mletačke podjele poluotoka. Kroz osam poglavlja autor istražuje problematiku stvaranja kolektivnih identiteta Vlaha, Bezjaka, Bezaka, Fućaka, Bazgona, Ćića i Kraljevaca, koji su se kao takvi zadržali i danas, iako bitno izmijenjeni.

U uvodnome dijelu (7-11) autor definira tematiku i problematiku knjige ističući kako je „ovo knjiga o Bezakima, Vlahima, Bazgonima, Fućcima, Ćićima, Kraljevcima“, odnosno identitetima, subetničama koje „karakteriziraju“.

zira viši stupanj spontaniteta od etnonacionalnog identiteta“ (7). Naravno, baveći se temom duže vrijeme, autor je uočio i niz problema koji otežavaju istraživanja (8-10). Istaknuo je kako je danas, s obzirom na modernizaciju društva te razmjenu kulturnih elemenata, većina navedenih subetnija bitno izmijenjena pa je tako i ranija relevantna literatura neadekvatna te su zapisi o navedenim etničkim grupama svedeni većinom na autobiografska zapažanja, otvorene intervjuje, analizu i interpretaciju temeljenu na hipotezama (9). Dok se prvi dio bavi razgraničenjem dviju subetnija na području nekadašnje južne i zapadne austrijske granice prema Mlecima (Žminjština, Barbanština, Tinjanština), drugi se dio knjige time bavi na području sjeverne Istre (Bužeštine i Ćićarije).

Prvo poglavlje naslovljeno „Austrijsko-mletačka dihotomija i banderijski identiteti“ (12-16) opisuje povijesne odrednice stvaranja kolektivnih identiteta koji čine okosnicu autorova istraživanja i ovoga djela. Blagonić ističe kako je Istra od početka 15. stoljeća pa sve do propasti *Serenissime* 1797. bila podijeljena na mletački i austrijski dio te su tako banderijski identiteti ujedno odredili i podijelili Istru toga vremena, ali i njezine stanovnike nekad i danas.

U poglavlju „Vlahi i Bezaki“ (17-66) autor pokušava razgraničiti dvije grupe banderijskih identiteta – Vlaha i Bezaka, i to u sferama zemljopisnoga smještaja te jezičnih i ponašajnih razlika. Tako se autor u potpoglavlju „Granica Vlaha i Bezaka“ (20-25) bavi zemljopisnim razmještajem dviju grupa. Vlahe tako smješta dijelom na područje nekadašnje Mletačke Republike dok su Bezaki njihovi susjedi i suparnici, smješteni na austrijskom dijelu poluotoka. Bilježeći razgovore sa sugovornicima s obiju strana, autor smješta Vlahe i Bezake u određene zemljopisne okvire te ujedno pokušava zemljopisni razmještaj povezati s ponašajnim i jezičnim razlikama. Potpoglavlje „O nazivima Vlah i Bezjak“ (26-31) svojevrsna je rasprava o ranijim pokušajima definiranja razlika između dviju grupa od strane raznih domaćih i stranih autora. Autor nekoliko puta kroz djelo ističe kako je jedan od problema bavljenja ovom temom nedostatak pisanih i govornih autohtonih izvora pa se istraživači često navode na krivi put. Ipak, uočava se konstatacija kako „Istarski Bezaci sebe smatraju starincima u ovoj zemlji, pa na Vlahe gledaju kao na nedavne pridošlice“ (26), što autor povezuje s mletačko-austrijskom podjelom poluotoka kroz stoljeća. Nakon zemljopisnoga razgraničavanja dviju grupa, sljedeće potpoglavlje okuplja markere identiteta dviju grupa

(32-56). Autor pronalazi razlike u govoru i odijevanju između dvije grupe te ih uspoređuje. Što se govora tiče, istaknuto je da se razlike „u govoru po bezački i govoru po vlaški podudaraju sa lingvističkim razlikama čakavsko-ekavskog (Bezaki) i čakavsko-štakavskog idioma (Vlahi)“ (32). Određene su razlike također postojale i u odijevanju pa su Vlahi opisani kao oni koji nose *benevreke/brnavreke/brenevreke* (duge uske hlače od bijeloga sukna), dok Bezaki nose hlače od tamnoga sukna (koje, za razliku od benevreka, nisu priljubljene uz nogu) (34-35). Odjevne razlike postojale su i kod žena pa Vlahinje nose tzv. *modrinu* (halju) i *gogran* te pregaču (*trveršu*), dok Bezakinje nose *stomanju* (dugu košulju), *komešu* (bluzu) i *brhan* (*svite*; suknju) (34-36). Osim odjećom i jezikom, dvije su se grupe razlikovale i ponašajno. Brojni sugovornici ističu kako su Vlahi bili lukaviji i oštrij od Bezaka te skloniji razbojništvu, čime se i bavi sljedeće potpoglavlje „Povijest razbojništva“ (57-66), a konstatacije zabilježene od strane autorovih sugovornika potvrđene su i povijesnim dokumentima.

Dok su se prethodna poglavlja bavila razgraničenjem Vlaha i Bezaka na prostorima nekadašnje južne i zapadne austrijske granice prema Mlecima (Žminj, Cere, Sutivanac, Barban, Tinjan i sl.), treće se poglavlje „Od državne do (sub)etničkih granica: Kraljevci, Bazgoni, Fučki, Bezjaki“ (67-78) bavi tim problemom na sjeveru Istre, na prostoru Lupoglava, Cerovlja, Draguča, Ročkoga Polja i dr. Potpoglavlja se ponovno bave utvrđivanjem zemljopisnih, jezičnih i ponašajnih razlika subetnijsa. Autor smatra kako je razgraničenje Kraljevaca, Bezaka i Fućaka jasno određeno podjelom na mletački i austrijski dio (68). Također, tematiziranjem problematike jezika uočeno je kako se subetnijske prvenstveno razlikuju u korištenju upitnih zamjenica *kaj* (u zaleđu prema Sloveniji) i *ča* (u unutrašnjosti) (69).

Nadovezujući se geografski na prethodno poglavlje, u sljedećem se poglavlju „Ćići: ekološka vs. politička granica“ (79-88) autor bavi problemom subetnijske Ćića. Za razliku od značajnoga utjecaja koje je mletačko-austrijsko razgraničenje imalo na stanovnike Cerovlja ili Lupoglava te Žminja, Barbana ili Tinjana, autor smatra kako takav slučaj nije bio na Ćićariji jer stanovnici toga područja, bez obzira na graničnu podjelu, sebe nazivaju Ćićima, dok kajkavsko stanovništvo zovu Bazgonima, a čakavsko Kraljevcima (79). Definiranjem imena Ćića autor zaključuje da se njihovo ime pojavljuje u isto vrijeme kada i ime Vlaha, tijekom 15. stoljeća, kada je mletačko-austrijska granica i nastala (83-84). Što se ponašajnih i odjevnih elemenata tiče, Ćići

su bliski Vlahima pa tako muškarci nose benevrecke, vješti su i snalažljivi (86-88).

Problem razgraničavanja i određivanja granica obrađen je u poglavlju „»Mi smo nič«: o problemima određivanja granica“ (89-111). Osim poteškoća identificiranja pojedinih grupa, međusobno miješanje subetnija tijekom stoljeća uvjetovalo je savijanje granica i postupno miješanje i iščezavanje identiteta koji su nekad bili tako različiti. Bez obzira na brojna istraživanja teme od strane raznih autora te autorove zabilježene dijaloge sa sugovornicima, pripadnicima svih subetnija, teško je zaključiti gdje je granica danas, ako ona uopće postoji. Ipak, autor ponovno naglašava kako je sveprisutna konstatacija da istarski Bezaki sebe smatraju autohtonim stanovništvom, a Vlahe doseljenicima.

U poglavlju „Poljubiti Trnoružicu: identiteti »od gore« i identiteti »od dolje«“ (112-124) autor nadalje određuje i identificira subetnije, ali ne više u odnosu jedne naspram drugoj već u odnosu Vlaha i Bezaka prema Hrvatima. Kao što je mletačko-austrijska podjela uzrokovala stvaranje razlika između Vlaha i Bezaka na jednoj razini, tako je i dugostoljetna političko-upravna razdvojenost Istre od ostatka Hrvatske uvjetovala oblikovanje identiteta Hrvata kao onih drugih, stanovnika koji ne obitavaju na prostoru Istre već u Hrvatiji (116-118).

Kao zaključak, posljednje se poglavlje „Od bezačkog do bežečanskog: modernizacija i iščezavanje subetnija“ (125-146) bavi problematikom Vlaha i Bezaka danas. Promjene u društvu tijekom 19., a naročito 20. stoljeća, utjecale su na rastakanje subetničkih grupa u Istri, što je autor i potvrdio razgovorima s mladim naraštajima na tim područjima (136-137).

Kraj je rezerviran za „Zaključak“ (147) u kojem autor sažima rezultate svojih istraživanja, popis korištene bibliografije („Literatura“, 151) te „Kazalo“ imena i pojmova koji se spominju u knjizi (167).

Iako su pojmovi obrađivanih subetničkih skupina danas, naročito mladim naraštajima, samo priče djedova i baka, ova je knjiga vrijedan podsjetnik na burnu prošlost, još uvijek duboko ukorijenjenu u mentalitetu istarskoga stanovništva.